Міністерство народної освіти України
Київський Університет ім. Тараса Шевченка

На правах рукопису

ЧЕХЕТ Тетяна Едуардівна

ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РІЗНОРІВНЕВИХ ОДИНИЦЬ З ПАСИВНИМ ЗНАЧЕННЯМ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Спеціальність 10.02.04. - германські мови

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 1992.

ЛННБ України ім.В.Стефаника
00816832 (S)

Робота виконана на кафедрі англійської філології Київського університету ім. Тараса Шевченка

Науковий керівник - доктор філологічних наук, професор **Л.М.Медведєва**

Офіційні опоненти - доктор філологічних наук, професор **Г.П.Ятель**
кандидат філологічних наук, доцент **Т.В.Куликівська**

Провідна організація - Сімферопольський університет

Захист відбудеться 17 грудня 1992 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої ради Д 068.18.11 при Київському університеті ім. Т.Г.Шевченка за адресою: 252017, Київ, бульвар Шевченка 14.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці університету /Київ, вул. Володимирська, 58/.

Автореферат розісланий "16" листопада 1992 р.

Вчений секретар спеціалізованої ради кандидат філологічних наук, доцент **Е.І.Лисенко**

ДВ-26, 163

Вибір теми реферованої роботи обумовлений зростаючим інтересом сучасної лінгвістики до мови як комунікативної системи та до специфики її використання людиною з метою спілкування.

Граматична система англійської мови протягом тривалого часу досліджувалась переважно у структурно-семантичному аспекті. Недостатня увага до комунікативного аспекту граматичних явищ, на нашу думку, не зовсім виправдана, оскільки граматична система мови має прагматичну основу і граматичні категорії виконують не лише семантичну і синтаксичну функції, а й функцію комунікативно-прагматичну.

Звертання до прагматичного аспекту функціонального дослідження граматики виглядає більш перспективним тому, що граматика, оформлюючи структуру висловлювання, відіграє важливу роль в комунікації. Отже, необхідність у тому, щоб розширити граматику прагматичним компонентом, навряд чи може викликати сумніви.

Прагматичний підхід до аналізу категорій граматики, який враховує вибір, що його робить мовець у процесі спілкування, дозволить розкрити ті нюанси значень, які не під силу помітити традиційній граматиці з її орієнтацією на мову як системно-структурне утворення. За всіх умов тільки прагматика спроможна дати остаточну відповідь на запитання, для чого потрібна мові та чи інша граматична категорія та наскільки виправданою є її існування в мові, бо вона враховує використання граматичних форм у різноманітних мовленнєвих контекстах.

У загальних рамках комунікативно-орієнтованих досліджень мовних явищ все більшого розвитку набуває саме комунікативна граматика, у завдання якої входить розгляд граматичних категорій з точки зору їх участі у комунікації з урахуванням комунікативно-прагматичного ефекту, пов'язаного з їх використанням у живому мовленнєвому спілкуванні.

Одним з важливих завдань комунікативно-орієтувальної граматики є виявлення позиції мовця, його комунікативних намірів /інтенцій/ та засобів мовної інтерпретації адресатом тієї чи іншої інформації. До прагматично значущих категорій належать, отже, категорії, що виявляють позиції прагматичного суб'єкта стосовно представленої ситуації, змісту висловлювання.

Наявні на даний час дослідження дають змогу припустити, що до категорій прагматичної орієнтації можна віднести категорію стану, оскільки, обираючи ту чи іншу станову форму дієслова, мовець виявляє свою точку зору стосовно змісту включеної до вис-

ДНБ ім. В. Стефаника
АН УРСР

ловлювання інформації.

Незважаючи на значну кількість робіт, присвячених проблемі пасивного стану, аналіз даної граматичної форми з точки зору прагматики ще не проводився у лінгвістичній літературі, хоча неодноразово підкреслювалась доцільність її розгляду в аспекті комунікації /Алексієнко 1987; Заваржина 1989; Матвеева1984; Медведева 1983; Резников 1984; Davison 1980; Granger 1983; Givon 1979; Johnson-Laird 1968; Siewierska 1984/.

Перспективним і важливим у цьому плані можна вважати вивчення прагматичного потенціалу форми пасивного стану, якщо під прагматичним потенціалом граматичної форми розуміти комунікативно-прагматичний ефект, пов'язаний з її застосуванням у різних мовленнєвих контекстах.

Усе вищезазначене обумовлює актуальність обраної теми, яка виконана в рамках комунікативно-прагматичної парадигми. Форми пасивного стану аналізуються в якісно новому ракурсі, зперше не лише виявляються прагматичні особливості різнорівневих одиниць з пасивним значенням, але й дається систематизація та теоретичне осмислення граматичної форми пасивного стану.

Об'єктом дослідження виступають граматичні форми пасивного стану, а також прикметники, прислівники, прийменниково-іменні сполучення з пасивним значнням - ПС /пас/.

Матеріалом дослідження слугували більше 3 000 висловлювань, здобутих методом суцільної виборки із художніх та публіцистичних текстів англійських та американських авторів XX століття , а також з творів, поданих у списку лінгвістичної літератури. У даних висловлюваннях вживання дієслівної форми пасивного стану є прагматично мативованим.

Основною метою дослідження є виявлення головних прагматичних закономірностей функціонування різнорівневих одиниць з пасивним значенням у реченнях-висловлюваннях різної комунікативно-інтенційної спрямованості.

Поставлена мета обумовлює вирішення таких конкретних завдань:

- обгрунтування необхідності виявлення причетності граматичної форми пасивного стану до прагматично значущих категорій і внаслідок цього необхідності виявлення її прагматичної специфіки;

- встановлення мовленнєвих особливостей вживання різнорівневих одиниць з пасивним значенням, виявлення контекстних обме-

жень їх застосування;

- визначення текстотворних потенцій різнорівневих одиниць з пасивним значенням - модусних предикатів - в межах певних відрізків дискурсу;

- проведення порівняльного аналізу структур з граматичним пасивом та лексикалізованих структур з пасивним значенням з точки зору їх спроможності варіативного зображення позицій мовця;

- аналіз граматичної форми пасивного стану у межах загальної проблеми комунікативної організації інформації у висловлюванні, визначення його ролі у комунікативному виділенні інформаційно вагомих елементів висловлювання.

Наукова новизна даної роботи полягає в тому, що в ній вперше на матеріалі англійської мови теоретично осмислена специфіка використання пасивних форм дієслова та їх субститутів у живому спілкуванні, проводиться комплексне дослідження та систематизація прагматичних особливостей різнорівневих одиниць з пасивним значенням, вперше виявлено прагматичні особливості функціонування різнорівневих одиниць з пасивним значенням - предикатів пропозиціонального відношення /ППВ/ - на рівні дискурсу; вперше визначено актомовленнєві контексти й основні закономірності функціонування різнорівневих одиниць з пасивним значенням; встановлено роль пасивного стану у формуванні прагматичної структури висловлювання;

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що вона робить певний внесок у розробку теорії граматичного стану, збагачуючи його прагматичним компонентом, та прагматичного синтаксису. Крім того, висновки дослідження є важливими з точки зору прагматики мовлення.

Практична цінність роботи полягає у тому, що результати досліджень знайшли відображення у посібнику для аспірантів та пошукувачів "Методические рекомендации по теоретической грамматике "Актуальные проблемы прагматического синтаксиса" /розділ "Коммуникативно-прагматические функции грамматической формы пассивного залога"/; ряд положень дисертації може бути включено до курсу лекцій з теоретичної граматики англійської мови /розділ "Прагматика речення"/, а також використано у спецкурсі з прагматики граматичних категорій та лінгвістики тексту. Матеріали дослідження можуть бути використані на заняттях з практики англійської мови та перекладу.

Методи дослідження включають трансформаційний, порівняль-

ний, опозиційний, функціонально-семантичний й актомовленневий аналіз.

Відповідно до основної мети й пов'язаних з нею завдань дослідження на захист виносяться такі положення:

1. Різнорівневі одиниці з пасивним значенням розрізняються не лише своїми структурно-семантичними особливостями, але й певною прагматикою.

Прагматична вагомість розглянутих одиниць обумовлена їх спроможністю функціонувати в структурах модуса в ролі предикатів пропозиційного відношення /ППВ/, що виражають ставлення мовця до змісту висловлювання, ситуації, що відображена в ньому, та її компонентів.

2. Граматична форма пасивного стану виявляє безпосередній зв'язок з однією з центральних координат прагматики - з "я" суб'єкта, що говорить, який полягає в її спроможності імпліцитної презентації позиції мовця у висловлюванні.

Пасивна форма ППВ, що забезпечує імплікацію неозначено/узагальнено- особового суб'єкта, може призводити до "розшарування" суб'єкта модуса, та його відокремлення від суб'єкта прагматичного, що дозволяє відобразити позицію мовця у завуальованому вигляді, зняти з себе відповідальність за достовірність інформації.

3. Вибір станової форми модусного предиката, може бути зумовлений прагматичним фактором, а саме ступенем переконаності мовця у істинності інформації, що повідомляється.

Включення у висловлювання модусних дієслів - предикатів думки і мовлення - у формі пасивного стану забезпечує імплікацію неозначено-особового суб'єкта модуса, що проявляється у створенні дистанційності з боку мовця при поданні інформації. Граматичний пасив у цій функції виступає морфологічним форматором зменшення категоричності висловлювання.

Пасивна форма модусних дієслів - предикатів знання, що забезпечує імплікацію узагальнено-особового суб'єкта модуса, сприяє представленню інформації як об'єктивно існуючого факту, при цьому автор висловлювання спирається на загальновизнану думку, приєднуючись до певної групи осіб.

4. Варіативність у презентації позиції того, хто говорить/пише, зумовлена варіюванням станової форми дієслова, пов'язана з транспозицією дискурсних ролей у реченнях-висловлюваннях різної комунікативної спрямованості.

Імпліцитний мовець може виступати в ролі репортера, який

пасивно передає інформацію, нібито непричетно, або в ролі спікера, висловлюючи думку певної групи осіб й представляючи їх інтереси.

5. Прикметники, прислівники з пасивним значенням, а також ПС /пас/ - модусні предикати - виявляють різні спроможності в плані реалізації суб'єктної валентності.

Прикметники і ПС /пас/ припускають варіативні способи вираження суб'єкта модуса, що вносить відповідні нюанси в комунікативну спрямованість висловлювання.

Прислівники з пасивною семою максимально спрощують структуру модусної частини висловлювання, усуваючи будь-яку можливість вияву суб'єкта модуса в його поверхневій структурі, що значною мірою знеособлює представлену у висловлюванні інформацію.

6. Прикметники, прислівники та ПС /пас/, представляючи структури згорнутого модуса речень-висловлювань різної комунікативної спрямованості, модифікують їх іллокутивну силу в плані категоричності/некатегоричності, що далеко не в останній мірі забезпечується їх становою характеристикою.

Прикметники, прислівники з пасивним значенням та ПС /пас/, що імплікують, завдяки збереженій у їхній семантичній структурі пасивній семі неозначено-особовий суб'єкт модуса, актуалізують у висловлюванні значення припущення чи впевненості та виступають, таким чином, форматорами зменшення/збільшення категоричності висловлювання відповідно.

Різнорівневі одиниці з пасивним значенням - форматори збільшення категоричності висловлювання - імплікують узагальнено-особовий суб'єкт, до якого приєднується прагматичний суб'єкт - автор, що створює ефект загальності оцінки й забезпечує підвищення категоричності висловлювання.

7. Різнорівневі одиниці з пасивним значенням, функціонуючи у тексті як текстові оператори, створюють суб'єктивно-модальний план тексту, опосередковано виявляючи позицію автора стосовно представленої інформації та приховуючи її джерело, що надає тексту загальний відтінок некатегоричності.

8. Вибір тієї чи іншої станової форми дієслова забезпечує варіативність заповнення найбільш комунікативно значущої позиції у реченні-висловлюванні - позиції прагматичного піку, безпосередньо впливаючи на формування прагматичної структури висловлювання.

Апробація роботи За змістом дисертаційного дослідження було

зроблено доповіді на конференціях професорсько-викладацького складу факультету іноземної філології Київського університету; на Всесоюзній конференції "Функциональные и семантические корреляции языковых единиц" /Київський університет, квітень 1990/; на конференції молодих вчених-філологів і шкільних вчителів "Актуальные проблемы филологии в вузе и школе" у Тверському університеті /квітень 1990/, а також на науково-теоретичних семінарах аспірантів і молодих вчених-філологів факультету іноземної філології /1988, 1989, 1990, 1991/. Зміст дисертації відображено у шести публікаціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох глав, заключної частини, списків теоретичної літератури, словників та джерел ілюстративного матеріалу.

У вступі обгрунтовується вибір даної теми, її актуальність, новизна, практична і теоретична цінність, визначаються мета, завдання та методи дослідження.

У першій главі висвітлюються основні проблеми теорії граматичного стану в сучасній англійській мові, піднімаються найбільш дискусійні питання, узагальнюються різноманітні підходи до категорії стану. Обгрунтовується необхідність розгляду граматичної форми пасивного стану дієслова у функціональному плані, причому першорядного значення набуває його прагматична функція, пов'язана з комунікативною спрямованістю висловлювання. Висувається припущення про належність граматичної категорії стану до прагматично значущих категорій. Аналізується також вплив станової форми дієслова на формування прагматичної структури висловлювання.

У другій главі аналізуються прагматичні особливості граматичного пасиву, його роль в організації суб'єктивних та об'єктивних смислів висловлювання; розглянуто дієслівні лексеми в пасивному стані, що функціонують у висловлюванні як предикати пропозиційного відношення /модусні предикати/, визначається їх вплив на структурування модусної частини висловлювання; досліджуються актомовленнєві контексти їх вживання, а також стильотворчі особливості даних одиниць.

У третій главі вивчається корпус лексикалізованих структур з пасивним значенням - некатегоріальних засобів вияву значення пасиву - з точки зору прагматичної релевантності, простежуються закономірності їхнього функціонування у вигляді модифікаторів іллокутивної сили висловлювання, виявляються особливості їх застосування у мовленнєвих актах різних типів, досліджуються текс-

тоутворюючі потенції зазначених одиниць, пов'язані з їх функціонуванням у межах дискурсу.

У загальних висновках узагальнюються результати проведеного дослідження, викладаються основні висновки, намічаються подальші перспективи розробки даної тематики.

Зміст роботи: Можливість дослідження прагматичних особливостей пасивного стану дієслова відкривається лише після узагальнення накопичених в англістиці даних про структурно-семантичні та функціональні особливості певної граматичної форми.

У сучасній англійській мові, як і в інших германських мовах, категорію стану представлено опозицією "дійсний стан:пасивний стан". Смислова структура цієї опозиції у мовній системі характеризується протипоставленням двох різних напрямків процесу: відцентрового і доцентрового. Через це вважається правомірним описувати граматичну семантику пасивного стану, як об'єкта нашої уваги, за допомогою двох сем - "доцентровість процесу" й "афікуваність суб'єкта" /Гухман 1964/.

В основі іншого синтаксичного підходу до визначення категорії стану лежить поняття діатези - тобто відповідності між одиницями синтаксичного й семантичного рівнів. При такому трактуванні категорії стану форма пасивного стану вважається похідною від активної, а пасивні конструкції визначаються відповідно як похідні від активних, в яких, на відміну від вихідних, лексично виражений конкретний суб'єкт не посідає позиції підмета /Храковский 1974/.

Використання у висловлюванні активних і пасивних станових форм дієслова забезпечує варіювання семантичної перспективи висловлювання. Речення, у яких дієслово-присудок стоїть в активному або пасивному стані, представляють одну й ту ж позамовну ситуацію у різноманітних ракурсах, залежно від її сприйняття прагматичним суб'єктом: він може описувати ситуацію відповідно з боку суб'єкта, або об'єкта. Отже, категорія стану виконує певну роль у формуванні інформаційної структури висловлювання. Оскільки опис однієї ситуації у різних ракурсах обумовлюється інтенцією того, хто говорить/пише, мовця не можна виключити з характеристики стану /Слюсарева 1986/.

У сучасній англійській мові значення пасивного стану може бути виявлене також різними недієслівними засобами, які у мовному ланцюзі виступають як субститути дієслівних форм пасивного стану.

Недієслівні засоби вираження значення пасивного стану включають прикметники, прислівники та ПС з пасивним значенням типу allgedly, believable, supposedly, beyond doubt та інші утворення /Медведева 1983/.

Комплексний підхід до вивчення явищ граматики передбачає їх дослідження не лише у системі мови, а точки зору їх структурно-семантичних особливостей, але й в процесі функціонування. Для з'ясування функціональної вагомості явищ необхідний комплексний підхід до їх аналізу, який би включав вивчення прагматичних аспектів функціонування.

Звертання до прагматичного аналізу мовних одиниць ставить у центр уваги сучасної лінгвістики суб'єктивний фактор, тобто виводить на передній план мовця: під прагматикою саме й розуміють той аспект дослідження мови, який вивчає взаємини між знаками й тими, хто їх використовує. Ведучи мову про прагматичний підхід до аналізу граматичних явищ, ми маємо на меті аналіз їх ролі у вияві інтенціонального змісту висловлювання й відтворенні позиції мовця.

Як відомо, пасивна граматична форма створює можливість представлення дієслівної дії за умов абстрагування від суб'єкта шляхом його виведення до імплікації. У багатьох випадках в ролі неназваного суб'єкта-діяча виступає сам автор висловлювання - мовець. Цей факт є основоположним при аналізі прагматичних особливостей пасивного стану.

Прагматична вагомість різнорівневих одиниць з пасивним значенням визначається їх спроможністю функціонувати в ролі предикатів пропозиційного відношення..

Логіко-синтаксична структра висловлювання являє собою, як відомо, двоярусне утворення, що складається з пропозиції /диктума/ та пропозиційного відношення /модуса/, причому останній являє собою виражає мовця до описуваної у пропозиції інформації. З позиції своєї внутрішньої організації модусна частина висловлювання є двокомпонентною структурою й утворюється поєднанням модусного предиката та модального суб'єкта /Балли 1955/.

Прикладами ППВ можуть бути дієслова інтелектуальної діяльності , що виражають думку, знання, типу assume, believe, suppose, дієслова волевиявлення і спонукання типу ask, demand, request, дієслова мовлення типу announce, report, repute й емоційної оцінки типу appreciate, evaluate.

ППВ акцентує увагу на ролі суб'єкта у комунікації, вислов-

люючи його думку, оцінки: I regret he hasn't come yet.

Оскільки для даних предикатів характерним є спрямованність до особи, на семантичному рівні позицію "ліворуч" завжди займає ім'я антропоніма /це може бути людина, група людей, соціум/. Незважаючи на чітко виявлене особове спрямування, суб'єкт ППВ не завжди може знайти експліцитне вираження у поверхневій структурі модусного компонента висловлювання. Можливість уведення суб'єкта модуса до імплікації забезпечується в англійській мові використанням модусного предиката у формі пасивного стану /Медведева 1987/, що забезпечує деперсоналізацію модусної частини висловлювання.

Вживання модусного предиката у формі пасивного стану веде до ускладнення модусної частини висловлювання в плані суб'єктності, забезпечуючи "розшарування" суб'єкта модуса, його відділення від суб'єкта прагматичного. При цьому прагматична функція пасивного стану полягає у створенні деякої дистанції в боку мовця при презентації інформації. Це трапляється у випадках неповної достовірності інформації, при невпевненості того, хто говорить, в її істинності.

Наприклад: There were supposed to be Italian troops concentrated in Soria /E.Hemingway/.

Вибір стану ППВ обумовлений прагматичними факторами і, зокрема залежить від ступеня переконаності мовця в істинності інформації, що повідомляється.

Пасив у такій його функції має безпосереднє відношення до транспозиції дискурсних ролей. Імпліцитний мовець може переходити на роль репортера, який пасивно передає інформацію, що походить від інших осіб, і ніби не несе внаслідок цього відповідальності за цю інформацію:

He is reputed to have political ambitions /Newsweek/.

Узагальнений мовець може виконувати у висловлюванні роль спікера, висловлюючи погляд певної групи осіб та представляючи її інтереси. Узагальненість особи забезпечується використанням предиката модуса в пасиві:

You are hereby acquitted by the finding of the court /D.Kurzon/.

Пасивний стан належить, отже, до граматичних засобів імпліцитного вираження "я" суб'єкта, що говорить.

Залежно від семантики й станової форми ППВ наступне за ним повідомлення може сприйматися як загальна думка, до якої приєд-

нується мовець, або як припущення.

Включення до висловлювання модусних дієслів-предикатів, що виражають думку типу assume, believe, suppose у пасивному стані забезпечує імплікацію неозначено-особового суб'єкта модуса, що виявляється у створенні дистанції з боку суб'єкта, який говорить, при презентації інформації. У випадках непевності автора у повній достовірності повідомлення конструкції типу "it is supposed" стають своєрідним стереотипом, засобом уникнення відповідальності, наприклад:

The signatures are supposed to be genuine /R.P. Warren/.

Вживання ПІВ-предикатів інтелектуальної діяльності у пасивному стані є характерним для наукового стилю, де прагматичний суб'єкт-автор висловлює думку опосередковано, не нав'язуючи читачеві своєї точки зору, обминаючи категоричні ствердження. Це відповідає загальній атмосфері об'єктивності поданого матеріалу, що прийнята у даному стилі:

It has been acknowledged and is indeed popularly assumed that major function of human languages is that of expressing a conceptual content, of conveying information /Leech/.

Автор наукового тексту може також виражати сумнів з приводу правильності думки інших вчених, але робить це ненав'язливо, залишаючись ніби то "за кадром" і знімаючи, таким чином, категоричність твердження, наприклад:

At this point it might be argued that concepts do not build dams, not are they mammals /Language/.

У даному випадку сумнів може бути розглянутий як пом'якшена форма невгоди, що забезпечується вживанням модусного дієслова 'to argue' у пасивному стані. Порівняємо: It might be argued - I argue.

Пасивна станова форма дієслів мовлення - предикатів модуса - сигналізує про те, що автором повідомлення є не сам мовець, а інша особа, при чому джерело інформації невідоме. Цікавим виглядає той факт, що дієслова мовлення rumour, repute взагалі не вживаються у формі активного стану й виступають, таким чином, своєрідним спеціалізованим засобом передачі інформації, що походить від інших осіб. У більшості випадків вони використовуються для передачі неперевірених чуток при повній нейтральності автора висловлювання:

Наприклад: However, officially, the explanation was that Paul and Linda had been in Los Angeles to attend the funeral

services for actor William Acutas, whose death is rumoured to have been AIDS-related /Newsweek/. He was divorsed and was reputed a lady's man /I. Shaw/.

Функціонально до цих дієслів наближається також дієслово allege "безпідставно стверджувати", наприклад: ...former Philippine Army Lt. Victor Corpuz was alleged to have been second in command of the New People's Army /Newsweek/.

Переважне використання дієслів даної групи у пасивному стані напевно пояснюється тим фактом, що подана інформація базується на чутках.

Презентуючи те чи інше повідомлення, автор може спиратися на загальноприйняту думку, приєднуючись до певної групи осіб. При цьому, пасивна форма предикатів знання, що забезпечує імплікацію узагальнено-особового суб'єкта модуса, сприяє презентації інформації як об'єктивно існуючого факту, наприклад:

Around the White House the nationalsecurity adviser was known as the quentessential 'yes' man /Newsweek/.

Засобом звуження узагальнено/неозначено-особового суб'єкта можуть виступати просторові та часові конкретизатори - обставини місця і часу, а також прислівники commonly, generally, widely:

He is generally supposed to have a great deal of ability /W.S.Maugham/.

Пасивна форма дієслова ніби розширює семантику, дозволяє дієслову виконувати невластиві йому в граматичній формі активного стану функції. Зокрема предикат погляду "suppose" може вносити у висловлювання відтінок забов'язаності та заборони, наприклад:

We are supposed to pass each cell every half-hour tonight /B.Behan/ -> It's our duty to pass each cell.

You're not supposed to smoke here -> You are not allowed to smoke here /Longman/.

Прагматичні особливості функціонування дієслівних лексем-ППВ у граматичній формі пасивного стану виявляються в різного роду актомовленнєвих контекстах.

ППВ-предикати інтелектуальної діяльності функціонують у мовленнєвих актах припущення, що є різновидом констативів. Пасивна граматична форма даних предикатів забезпечує презентацію пропозиційного змісту висловлювання у вигляді непевного твердження, що знижує його категоричність:

"But did Sylvia actually pick them herself?"

"That nobody ever knew. It was assumed so"
"Assumptions", said Sir Henry, "are dangerous things"
/A.Christie/.

Особливий інтерес, на нашу думку, являє собою аналіз дієслів комунікації у експліцитних перформативних висловлюваннях, під якими розуміємо висловлювання, виголошення яких рівноцінне звершенню дії. Класичним прикладом перформативів є висловлювання, іллокутивне дієслово в яких стоїть у першій особі однини теперешнього часу активного стану. Презентуючи парадигму перформативних висловлювань, Дж.Остін підкреслював, що абсолютних граматичних критеріїв для експліцитних перформативних висловлювань не існує. З цим не можна не погодитися. Зокрема, можливі також випадки нестандартного вживання перформативного дієслова у пасивному стані, які сприймаються як один з варіантів перформативних висловлювань: Passengers are requested not to touch the exhibits /Austin 1962/. Висловлювання такого роду ми будемо називати пасивними перформативами, на противагу висловлюванням, перформативне дієслово яких вживається у формі активного стану.

Прикладами пасивних перформативів у англійській мові можуть бути речення-висловлювання, що функціонують у контексті мовленнєвих актів-директивів, іллокутивна мета яких полягає у тому, щоб спонукати слухача до певної дії. Незважаючи на те, що в структурі експліцитного модуса директивних висловлювань наявність прагматичного суб'єкта-джерела спонукання є обов'язковою, його опущення може диктуватися вимогами стилю і ситуації: Passenegrs are warned tc cross the track by the bridge only. Tresspassing is strictly forbidden /з опитування інформантів/. Висловлювання такого роду значною мірою є формалізованими. Мовець /особа узагальнена/, виступаючи від імені певної групи осіб, виконує роль спікера, що забезпечується вживанням перформативного дієслова в пасиві. Подібні висловлювання регламентуються соціальними конвенціями.

Вживання перформативного дієслова у пасивному стані в мовленнєвих актах - директивах найчастіше диктується необхідністю додержування принципу ввічливості, негативної ввічливості зокрема.

Пасивна граматична форма перформативного дієслова забезпечує віддаленість пропозиції від дейктичного центру - "я" суб'єкта, що говорить: Passengers are kindly requested not to touch the exhibits /з опитування інформантів/.

Актомовленнєві дієслова типу accuse, acquit, convict у формі пасивного стану зустрічаються також у декларативних мовленнєвих актах, більшість яких стосується сфери соціальних інститутів: You are convicted of the murder of the first degree /D.Kurzon/. У такого роду висловлюваннях мовець також виконує роль спікера.

Що стосується мовленнєвих актів експресивів, то там зустрічаються такі пасивні перформативи: "to be damned", "to be welcomed", "to be thanked":

She is safe, God be thanked /O'Neil/.

Перформативні дієслова в формі пасивного стану функціонують також у мовленнєвих актах-поздоровленнях:

To let you know you are being warmly thought about and wished a wonderful holiday season /напис на різдвяній листівці/.

Досліджуваний мовний матеріал підтвердив висловлену раніше думку про те, що існують певні обмеження у плані вживання перформативного дієслова promise у пасивному стані в мовленнєвих актах промісивах /Почепцов 1978/, і це є закономірним, оскільки обіцяти можливо тільки від першої особи.

Прикметники, прислівники та ПС з пасивним значенням функціонують у реченнях-висловлюваннях різної комунікативної спрямованості у ролі ППВ, виражаючи ставлення мовця до змісту висловлювання.

Присутня в семантиці даних одиниць пасивна сема обумовлена їх словотворчими зв'язками з корелятивними дієсловами, сприяє ускладненню модусної частини висловлювання у плані суб'єктності, імплікуючи як особовий, так і неозначено/узагальнено-особовий суб'єкт.

Лексикалізовані структури з пасивним значенням виявляють різні спроможності у плані реалізації суб'єктної валентності. У прикметників та прислівників з пасивним значенням суб'єктна валентність є факультативною: It was perfectly incredible that she should not heard that agonizing appeal for help /A. Christie/.

Однак реалізація її все-таки можлива: It is still incredible to me that the Prime Minister has been discovered in that limited area /A. Christie/.

Прислівники з пасивним значенням максимально спрощують структуру модусної частини висловлювання, зводячи її до другого компонента - модусного предиката: Unbelievably, the swordsman dropped his blade and made a fast retreat into the bedroom /E.

Segal/.

Залежно від виражених відтінків значень корпус лексикалізованих структур з пасивним значенням можна поділити на два класи: 1/ модальні типу admittedly, presumable/ly, in doubt; 2/ емоційно-оціночні: типу regrettable/ly; unbelievable/ly, beyond doubt.

В основі розподілу даних одиниць лежить оцінка пропозиційного змісту висловлювання з позиції істинності.

Модальні прикметники, прислівники та ПС з пасивним значенням типу allegedly, arguably, disputable, in dispute актуалізують у висловлюванні значення припущення як форматори зниження категоричності висловлювань-констативів. Такі одиниці імплікують неозначено-особовий суб'єкт, що забезпечується присутністю в їх семантичній структурі пасивної семи. Використання подібних утворень дає мовцю-репортеру можливість зняти з себе відповідальність за достовірність даної інформації, яка подається у вигляді припущення, наприклад:

NDPL loyalist allegedly assaulted their opponents /Newsweek/. A story had come that Ronnie and I had fought about Reagan, and that Ronnie had supposedly said to me: 'Get of my goddamned back' /Newsweek/.

Модальні прикметники, прислівники та ПС з пасивним значенням типу indisputable/ly, beyound dispute, що імплікують узагальнено-особовий суб'єкт модуса, до якого приєднується прагматичний суб'єкт, виконують функцію форматорів категоричності у констативних висловлюваннях: Well, undoubtedly, he will come today - It's not doubted by anybody /me including/.

Прикметники з пасивним значенням типу advisable, desirable функціонують у директивних висловлюваннях, надаючи можливість мовцю "ненав'язливого" спонукання до дії, яке має вигляд рекомендації, бажання, ввічливого нагадування. При цьому джерело спонукання - автора висловлювання залишається неназваним , що забезпечується наявністю у семантичній структурі даних одиниць пасивної семи, наприклад: I think it would be advisable to consult with him /I. Shaw/.

Емоційно-оціночні прикметники, прислівники та ПС з пасивним значенням типу incredible/ly, regrettable/ly, beyond belief виявляють емоційні оцінки прагматичного суб'єкта, виступаючи у ролі інтенсифікаторів іллокутивної сили мовленнєвих актів експресивів. Зосереджена у висловленні оцінка йде , як правило, від конкретного суб'єкта /мовця-автора/. Об'єктивність оцінки, що

спирається на думку соціуму, забезпечується наявністю у семантиці даних одиниць пасивної семи:

Five years later, and incomprehensibly the engagement was broken /J. Fowles/ - Five years later the engagement was broken. - It cannot be understood by anybody, /me including/.

ПС з пасивним значенням under protest можуть використовуватися у висловлюваннях-деклараціях

"But if I see you scribble so much as postcard in the next two days, I'll punch you out. Agreed?"

"Under protest". The scholar smiled." /E. Segal/.

Правомірно припустити, що ПС /пас/ under protest виконує у даному висловлюванні перформативну функцію. Порівняємо з пасивним перформативом It's protested .

Різнорівневі одиниці з пасивним значенням, функціонують у тексті як текстові оператори, створюючи суб'єктивно-модальний план тексту й виражаючи, таким чином, опосередковано позицію автора стосовно до представленої інформації та приховуючи її джерело, що надає тексту загального відтінку некатегоричності:

The media, needless to say, have been happy to oblige. In recent months, broadcast and published reports have accused Diana of everything from throwing her slippers at Prince Charles to upstaging the queen. Supposedly she has purged her husband's staff firing or forcing him to fire dozens of his oldest and most trusted retainers. She has reportedly cut off the prince from virtually all his old friends ... . Charles is said to be withdrawing into an increasingly, bizzare, prematurely middle-aged funk... . Is any of it true? Probably not /Newsweek/.

У даному відрізку тексту прислівники з пасивним значенням supposedly, reportedly у функції ППВ виступають у ролі своєрідних авторських відступів при презентації неперевіреної інформації. Вони є індикаторами того, що у автора є сумніви з приводу досовірності переданої інформації, яка уявляється їм, як подача чуток. Посідаючи нейтральну позицію стосовно даного повідомлення, /Is any of it true? Probably not/ автор висловлювання посилається на неозначене джерело інформації: It is supposed /reported/ by some sources.

Аналіз корпусу лексикалізованих структур з пасивним значенням засвідчив, що вони співвідносяться з відповідними дієсловами у пасивному стані як парадигматичні синоніми, наближаючись до

них функціонально. Така функціональна близькість не означає, однак, абсолютної тотожності даних мовних одиниць, оскільки вони виражають специфічні, виключно їм притаманні відтінки значень й забезпечують варіативність у презентації позиції прагматичного суб'єкта.

Отже, одиниці різних рівнів мовної системи з пасивним значенням відрізняються не тільки своїми структурно-семантичними особливостями, але й прагматикою, забезпечуючи варіативність способів вираження суб'єкта модуса та розкриваючи безпосередній зв'язок з однією із центральних координат прагматики, з "я" суб'єкта, що говорить. Крім того, їх вживання впливає на формування прагматичної структури висловлювання, забезпечуючи комунікативне виділення об'єкта дії, що знаходиться у фокусі інтересу мовця. Подальше дослідження різнорівневих одиниць з пасивним значенням виглядає перспективним у плані порівняння прагматичних особливостей даних одиниць у різних функціональних стилях мовної системи.

Основні положення дисертації викладено у таких публікаціях:

1. Разноуровневые единицы с пассивным значением как предикаты модуса // Вестник Киевского университета. Романо-германская филология. - 1990. - N 24. - С. 65-68.

2. О прагматических особенностях разноуровневых единиц с пассивным значением // Функциональные и семантические корреляции языковых единиц. Тезисы докладов. Киев, 1990. - С. 109-110.

3. Коммуникативно-прагматические функции грамматической формы пассивного залога // Методические рекомендации по теоретической грамматике к разделу 'Актуальные проблемы прагматического синтаксиса курса "Английский язык для аспирантов и соискателей всех специальностей ч.I. - Харьков. - С. 45-64.

4. Прагматика залога в высказывании // Прагматика и логика дискурса. - Ижевск, 1991. - С. 59-65. /в соавторстве с Соловей Н.В./.

5. Варьирование способов репрезентации субъекта в предложениях с пассивной предикацией // Языковые и речевые единицы в системе и функционировании. - Киев, 1988. - 4 с. - Рукопись депонирована в ИНИОН АН СССР, N 32704 от 5.02. 1988.

6. О роли пассива в выражении авторского "я" в научной прозе // Вопросы романо-германской филологии - Рукопись депонирована в Укр НИИТИ 162 УК от 28.01.92. - 4 с.

АНБ

Подписано к печати 11.11.1992. Формат 60x84/16
Бумага офсетная Усл.-печ.лист.1.1. Уч.-изд.лист 1.1
Тираж 100. Заказ 1203. Бесплатно

Полиграф. уч-к Института электродинамики АН Украины
252057, Киев-57, проспект Победы, 56.

468931

Ав 26.163
Ав 26.163